

Børn i lavindkomstfamilier

KORT & KLART

Om dette hæfte

Hvor mange børn lever i familier med en lav indkomst? Er der blevet færre eller flere af dem i de seneste 30 år? Og hvordan går det børn i lavindkomstfamilier, når de bliver voksne?

Det handler dette hæfte om. BUPL har bedt SFI undersøge, hvordan børn fra lavindkomstfamilier klarer sig som voksne, fx når det gælder deres indkomst og valg af uddannelse. Resultatet er udkommet i rapporten "Børn i lavindkomstfamilier" (SFI-rapport 15:22), som dette hæfte bygger på.

Lavindkomst og fattigdom

Hæftet fokuserer på det, vi har valgt at kalde familier i "lavindkomst". Det er et bredere begreb end fattigdom (se definitioner side 5). Mange af de familier, der omtales her, er altså ikke direkte fattige, men er det, man kunne kalde i risiko for fattigdom. Det

er familier, hvor økonomien sætter nogle konkrete begrænsninger i familiens hverdag, fx når det gælder kost, fritidsaktiviteter og lægehjælp (se også side 3).

Tydelige sammenhænge

SFI's analyse viser, at der er en tydelig sammenhæng mellem en økonomisk trængt barndom og vilkårene i voksenlivet (se boks).

Det er dog vigtigt at understrege, at man ikke af den grund kan sige med sikkerhed, at det også er økonomien i barndomshjemmet, som er direkte årsag til vilkårene i voksenlivet. Der kan være mange andre faktorer på spil, som har påvirket både familiens økonomi og barnets udvikling. Ikke desto mindre er sammenhængene tydelige og konsekvente.

FATTIGDOM SOM BARN, DÅRLIGE LEVEVILKÅR SOM VOKSEN

30-årige danskere, der har levet hele deres barndom i lavindkomst, har i gennemsnit taget 13 års uddannelse og har nu en højere indkomst, end deres forældre havde. Men på en række områder klarer de sig dårligere end børn fra den mere velstillede del af befolkningen, viser analysen:

- De påbegynder sjældnere en ungdomsuddannelse
- De uddanner sig generelt mindre
- De får en lavere indkomst som voksne
- De har højere risiko for at blive arbejdsløse
- De har højere risiko for at komme på førtidspension

Disse resultater bygger på en analyse af, hvordan børn født mellem 1980 og 1982 klarer sig som 30-årige, set i forhold til de økonomiske vilkår, de er vokset op under. Du kan læse mere på side 10.

Børn, der er vokset op i lavindkomstfamilier, får også dårligere karakterer ved folkeskolens afslutning. Denne del af analysen bygger på registerdata om alle 15-17-årige, der afsluttede folkeskolen mellem 2001/2002 og 2012/2013. Du kan læse mere på side 16.

Lavindkomst og fattigdom i Danmark

Lavindkomst er ikke det samme som fattigdom, men nogle af de familier, dette hæfte handler om, kan også siges at være egentlig fattige.

I Danmark er den officielle definition af fattigdom, at husstanden i mindst tre år i træk har en indkomst på under 50 pct. af medianindkomsten, at man ikke har en formue på over 100.000 kr. pr. voksen i husstanden – og at der ikke bor studerende i husstanden.

Lavindkomstfamilier er derimod her alle husstande, der blot et enkelt år har haft en disponibel indkomst på under 60 pct. af medianindkomsten. Denne definition svarer til det, der i EU kaldes 'at-risk-of-poverty' (i risiko for fattigdom).

Der er altså tale om en større gruppe, hvoraf mange ikke kan siges at være egent-

lig fattige, men stadig er meget økonomisk trængte.

Hvilke følger har lavindkomst i Danmark?

I flere europæiske lande er det iflg. tal fra Red Barnet op mod hvert andet barn, der lever i en familie med lav indkomst, og selv i de nordiske lande er det mere end hvert tiende barn, hvis familie har en lav indkomst.

Man kan spørge, hvorfor det er vigtigt at undersøge følgerne af en økonomisk trængt barndom i et land som Danmark, hvor der blandt andet er gratis skolegang, lægehjælp og uddannelse. Forskningen viser dog, at lavindkomst også i Danmark betyder noget for børnenes hverdag. Det kan fx påvirke familiens madvaner, sociale aktiviteter og forbruget af medicin og lægehjælp. Der er derfor grund til at tro, at lavindkomst også påvirker børnene på langt sigt.

BØRN OG LAVINDKOMST: VIGTIGE BEGREBER

BØRN er her 0-14-årige. FAMILIEN er en husstand bestående af en enlig eller et par (gift, registreret, samlevende eller samboende) og den/de hjemmeboende børn.

DEN DISPONIBLE INDKOMST er det beløb, familien modtager i løn og/eller overførselsindkomst efter skat. Der er taget højde for familiens størrelse, så indkomster fra forskellige typer familier kan sammenlignes.

LAVINDKOMSTFAMILIER er familier, hvis disponible indkomst ligger under 60 pct. af medianindkomsten i Danmark det givne år.

MEDIANINDKOMSTEN er den indkomst, der ligger i midten af skalaen, sådan at halvdelen af alle danske husstande ligger over medianindkomsten, og halvdelen ligger under medianindkomsten.

REGISTERDATA er data indberettet til Danmarks Statistik fra forskellige forvaltninger, her fx SKAT og Undervisningsministeriet. Analyserne i rapporten og i dette hæfte bygger på registerdata.

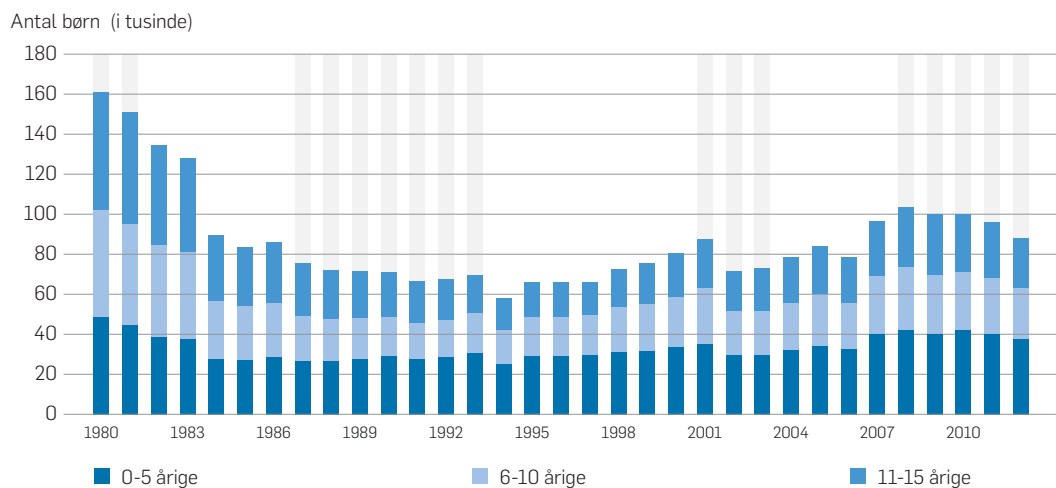
Børn i lavindkomst fra 1980 til 2012

Siden starten af 1980'erne er andelen af danske børn, der lever i lavindkomstfamilier, faldet drastisk. I midten af 1990'erne var andelen meget lav, mens der er sket en svag stigning i det nye årtusinde.

I de seneste godt 30 år er antallet af børn i Danmark gået op og ned i takt med størrelsen på de enkelte børneårgange. Det påvirker også antallet af børn i lavindkomst: Jo færre eller flere, der fødes, jo

6

Figur 1: Antal børn i lavindkomst 1980-2012

De grå områder angiver økonomiske lavkonjunkturer

færre eller flere lever alt andet lige også i lavindkomst.

For at tage højde for dette er børn i lavindkomst her både opgjort i antal (figur 1) og andel (figur 2).

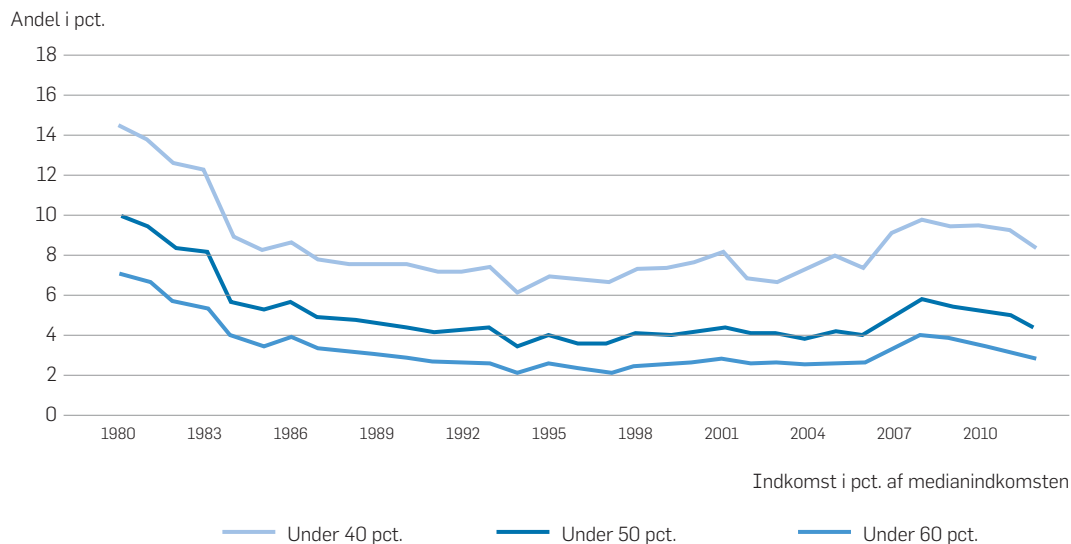
Antallet

Figur 1 viser antallet af børn i lavindkomst mellem 1980 og 2012. For hvert år er

medtaget de børn, hvis familie netop det år havde en indkomst på under 60 pct. af medianindkomsten.

Tallene viser, at der skete et drastisk fald i antallet af børn i lavindkomst i starten af 1980'erne. I 1980 levede knap 160.000 børn i lavindkomst, men midt i 1980'erne var tallet faldet til under 100.000 børn, og her forblev det indtil 2007. 1994 var det år

Figur 2: Andele børn i lavindkomst 1980-2012

med færrest børn i lavindkomst, med under 60.000 børn.

Andelen

Figur 2 viser andelen af børn i lavindkomst mellem 1980 og 2012 – opdelt på dem, hvis familie det år havde en indkomst på henholdsvis 40, 50 og 60 pct. af medianindkomsten.

I 1980 boede omkring hvert syvende barn under 15 år i en lavindkomstfamilie. I 1994 var omkring hver syttende barn i denne aldersgruppe berørt af lavindkomst. Ved starten af den økonomiske krise i 2008 var det knap hver tiende barn.

Længerevarende lavindkomst

Figur 1 og 2 viser som nævnt antallet og andele af børn, der har levet i lavindkomst mindst et år af deres barndom.

Ser man i stedet på, hvor mange børn, der har levet mindst tre år af deres barndom i lavindkomstfamilier, har det tal siden begyndelsen af 1990'erne og indtil 2005 ligget

stabilt på omkring 2 pct. Herefter steg medianindkomsten som følge af et økonomisk opsving, hvilket også fik andelen af børn i lavindkomstfamilier til at stige. I 2012 var andelen 3 pct.

Gode og dårlige tider betyder kun lidt

Siden starten af 1980'erne har Danmark oplevet fire perioder med økonomisk krise (markeret med gråt i figur 1). Hvordan har det påvirket lavindkomstfamilierne?

Overraskende lidt, viser analysen. Der er kun en meget svag sammenhæng mellem de økonomiske konjunkturer i Danmark og antallet af børn, der lever i lavindkomst.

Det kan være et tegn på, at det sociale sikkerhedsnet virker, men det kan også skyldes rent tekniske forhold: I krisetider stiger medianindkomsten mindre, og der skal derfor en lavere indkomst til, før man bliver betegnet som en lavindkomstfamilie. Med andre ord kan en familie rykke fra den ene gruppe til den anden, fordi tiderne skifter – uden at deres indkomst ændrer sig.

Årgang 1980-1982 som voksne

Hvordan går det børn i lavindkomst som voksne? Er der en sammenhæng mellem barndommens økonomiske rammer og voksenlivets vilkår?

For at få svar på dette, stilles her skarpt på alle de børn, der blev født i Danmark i 1980, 1981 og 1982. Ved at sammenligne økonomien i deres barndomshjem med deres egen indkomst, uddannelse og arbejdssituation som 30-årige er det muligt at vurdere, hvordan børn fra lavindkomstfamilier klarer sig som voksne, sammenlignet med børn fra den mere velstillede del af befolkningen.

Indkomst som voksen

Der er en tydelig sammenhæng mellem, hvor høj indkomsten var i barndomshjemmet, og hvor høj børnenes egen indkomst er nu, hvor de er fyldt 30 år: Jo højere

forældrenes indkomst, des højere barnets indkomst som voksen (se figur 3).

Jo lavere, indkomsten i barndomshjemmet har været, og jo længere tid, den dårlige økonomi har stået på, jo mindre er også børnenes indkomst som 30-årige. Børn, der har levet hele deres barndom i lavindkomst, har en relativindkomst som voksne – dvs. indkomst set i forhold til medianindkomsten – der er 23 procentpoint lavere end hos dem, der slet ikke har oplevet lavindkomst.

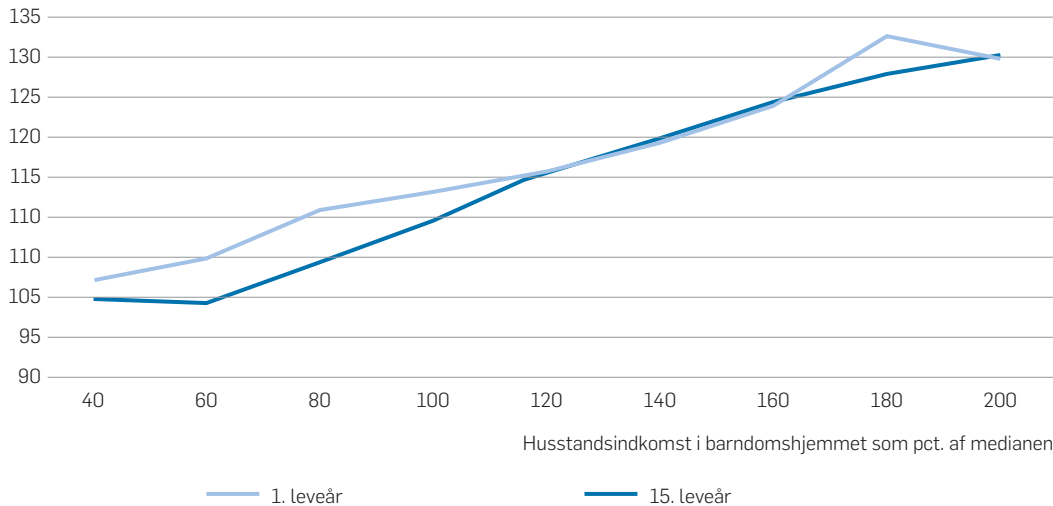
Børnenes indkomst ligger dog stadig markant højere end deres forældres. Børn, der i de første 10 år af deres barndom boede i en husstand med en disponibel indkomst på 60 pct. af medianindkomsten, har som voksne en indkomst, der ligger over medianindkomsten.

Jo flere år, børnene har levet i lavindkomst og jo dårligere, økonomien i barndomshjemmet har været, jo lavere indkomst har børnene også selv, når de er fyldt 30 år.

Figur 3: Husstandsindkomst i barndomshjemmet og som voksen

Husstandsindkomst som 30-årig i pct. af medianen

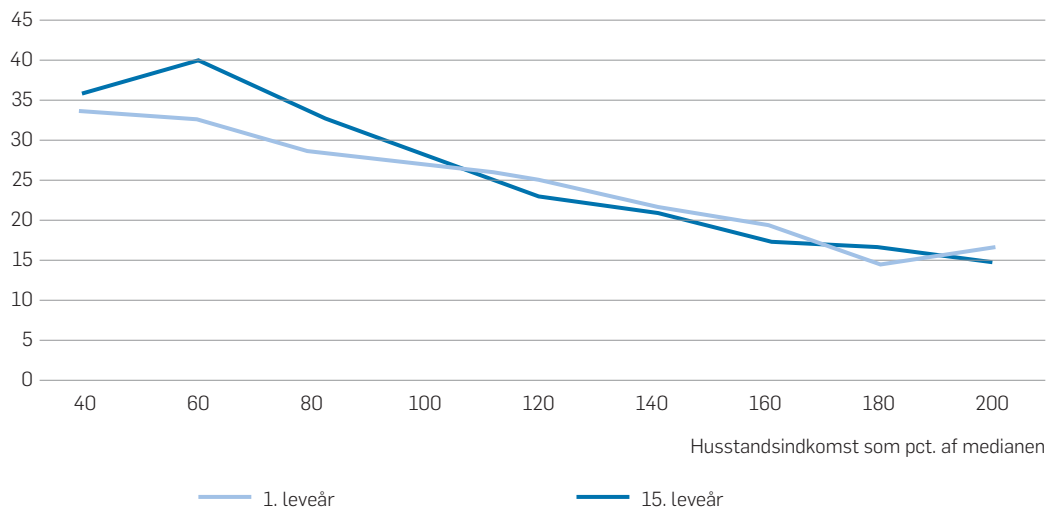
Uddannelse

Jo højere forældrenes indkomst, jo højere er sandsynligheden for at starte og gennemføre en ungdomsuddannelse. Blandt de børn, der tilbragte deres første leveår i en familie med lavindkomst, har 87 pct. gennemført en ungdomsuddannelse 30 år senere. For børn fra velhavende hjem – dvs. med en indkomst på 160 pct. af medianindkomsten – gælder det 96 pct.

Forskellene slår også tydeligt igennem, når man ser på sandsynligheden for at afbryde en ungdomsuddannelse. Har man levet bare et år af sin barndom i lavindkomst, har man en 9 procentpoint højere sandsynlighed for at have en afbrudt ungdomsuddannelse bag sig, når man fylder 30 år, sammenlignet med den mere velstillede del af befolkningen (se figur 4).

Figur 4: Lavindkomst og afbrudt ungdomsuddannelse

Andel, der har afbrudt en ungdomsuddannelse (i pct.).

Hver fjerde af dem, der har levet hele deres barndom i lavindkomst, gennemfører ikke en ungdomsuddannelse.

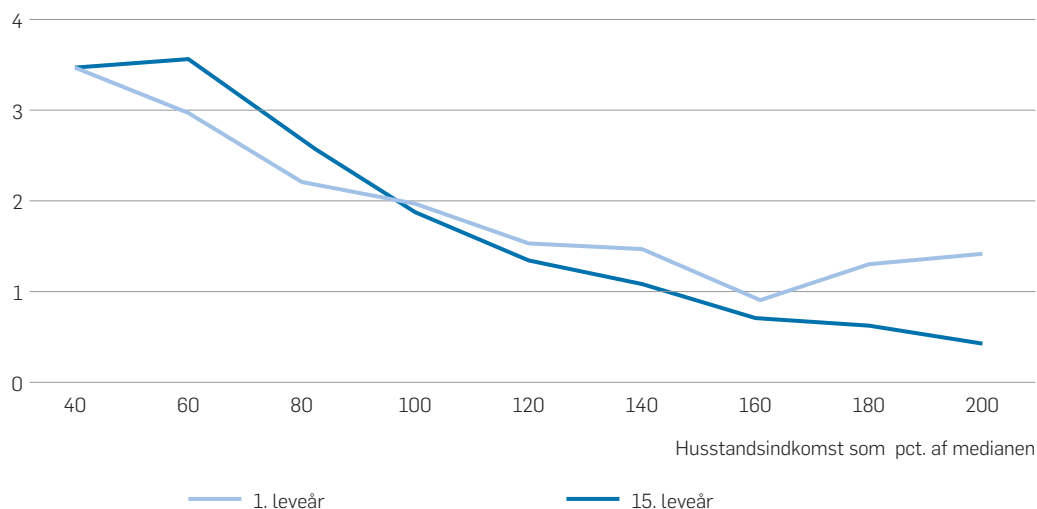

Blandt dem, der har levet hele deres barndom i lavindkomst, har hver fjerde slet ingen ungdomsuddannelse. De i denne gruppe, der begynder på en ungdomsuddannelse, har 21 procentpoint lavere sandsynlighed for at gennemføre den end dem, der aldrig har oplevet lavindkomst.

Det samme mønster går igen, når man ser på antal års gennemført uddannelse. De, der startede tilværelsen i lavindkomst, har i gennemsnit gennemført 14 års uddannelse. Blandt børn fra hjem, hvor indkomsten lå på det dobbelte af medianindkomsten, er det tilsvarende tal 16 år. Dog har selv børn, der har levet hele deres barndom i lavindkomst, gennemført omkring 13 års uddannelse i gennemsnit.

Figur 5: Lavindkomst og førtidspension

Andel på førtidspension som 30-årig (i pct.)

Blandt dem, der har levet bare et enkelt år i lavindkomst som børn, er andelen på førtidspension som 30-årige 60 pct. højere end blandt dem, der aldrig har oplevet lavindkomst i barndommen.

Ledighed

Jo lavere indkomsten var i barndomshjemmet, jo højere er sandsynligheden for, at børnene har oplevet at være arbejdsløse, efter at de fyldte 20 år. Har man bare levet et enkelt år i lavindkomst som barn, har man 7 procentpoint større sandsynlighed for ledighed som voksen, sammenlignet med dem, der ikke har oplevet lavindkomst som børn.

Førtidspension

En høj indkomst i barndomshjemmet giver en lav sandsynlighed for at være på førtidspension som 30-årig, viser tallene (se figur 5). Blandt dem, der har levet bare et enkelt år af deres barndom i lavindkomst, er andelen på førtidspension mere end 60 pct. høje-

re end blandt dem, der slet ikke har oplevet en dårlig økonomi i barndomshjemmet.

Sammenhæng – og årsag?

Tallene viser altså en tydelig sammenhæng mellem en økonomisk trængt barndom og en øget risiko for lavere indkomst, kortere uddannelse, højere ledighed og hyppigere førtidspension – sammenlignet med børn fra mere velstillede hjem.

Man kan dog ikke med sikkerhed sige, om det nu også er økonomien i barndomshjemmet, der er skyld i den øgede risiko. Der kan være mange andre faktorer på spil, som har påvirket både familiens økonomi og barnets udvikling. Ikke desto mindre er sammenhængene tydelige og konsekvente.

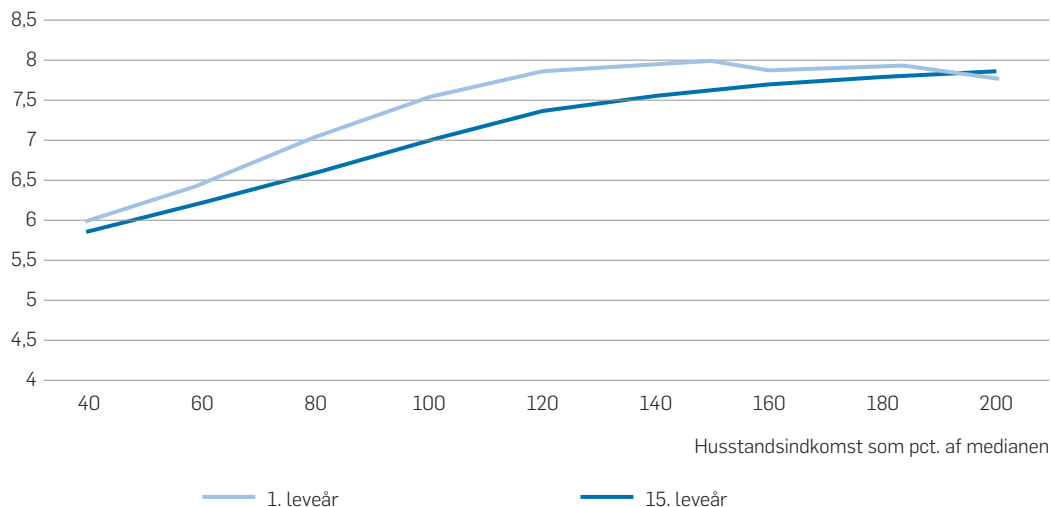
Lavindkomst og skoleresultater

Klarer børn fra økonomisk trange kår sig dårligere i folkeskolen, end børn fra mere velstillede hjem? Det spørgsmål er fokus for denne del af analysen, som bygger på informationer om alle de 15-17-årige, der har taget folkeskolens afgangsprøve mellem skoleårene 2001/2002 og 2012/2013.

Tallene viser, at der er en klar sammenhæng mellem økonomien i barndomshjemmet og de karakterer, den unge får i dansk og matematik ved folkeskolens afslutning: Jo højere indkomsten er, desto højere er karaktergennemsnittet (se figur 6).

Figur 6: Lavindkomst og skoleresultater

Gennemsnitskarakter i dansk og matematik (standpunkt og eksamen)

De børn, der har oplevet lavindkomst, får altså lavere karakterer end de, der kommer fra velstillede hjem. Det har også en betydning, hvor lang tid, den dårlige økonomi stod på, og hvor alvorlig den var (se figur 7).

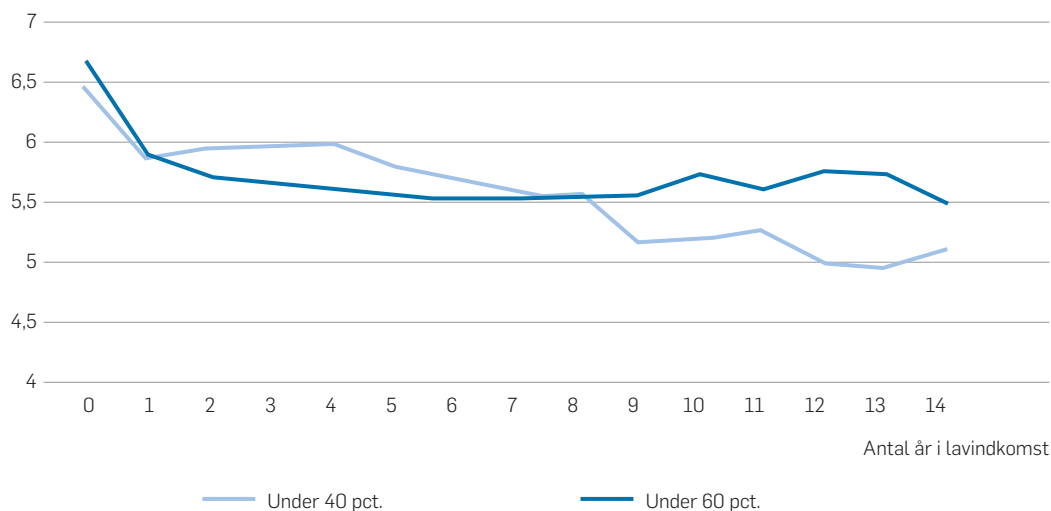
Børn, der bare i et år af deres barndom har levet i lavindkomst, får i gennemsnit 0,6 karakterpoint lavere i dansk og 0,9 karakterpoint lavere i matematik ved folkeskoleprøverne end børn fra den mere velstillede

del af befolkningen. For dem, der har levet hele deres barndom i en lavindkomstfamilie, er forskellen 1,2 karakterpoint i dansk og 1,4 karakterpoint i matematik.

Tilsvarende er der også en højere sandsynlighed for at få karakteren 2 eller lavere i dansk og matematik, når man afslutter folkeskolen, hvis økonomien i barndomshjemmet var dårlig.

Figur 7: Varighed og grad af lavindkomst i forhold til skoleresultater

Gennemsnit i dansk og matematik (standpunkt og eksamen)

Forskning i børn og lavindkomst

Resultaterne i dette hæfte viser, at der er en sammenhæng mellem en økonomisk trængt barndom og et voksenliv på sværere vilkår end gennemsnittet. Men hvorfor er det sådan? Hvilke forhold i hjemmet er det helt præcis, der skaber de konsekvenser, vi kan se?

Figur viser mulige sammenhænge

Figuren på side 19 giver et eksempel på de mekanismer, der kan være på spil i sammenhængen mellem familiens indkomst og barnets udvikling.

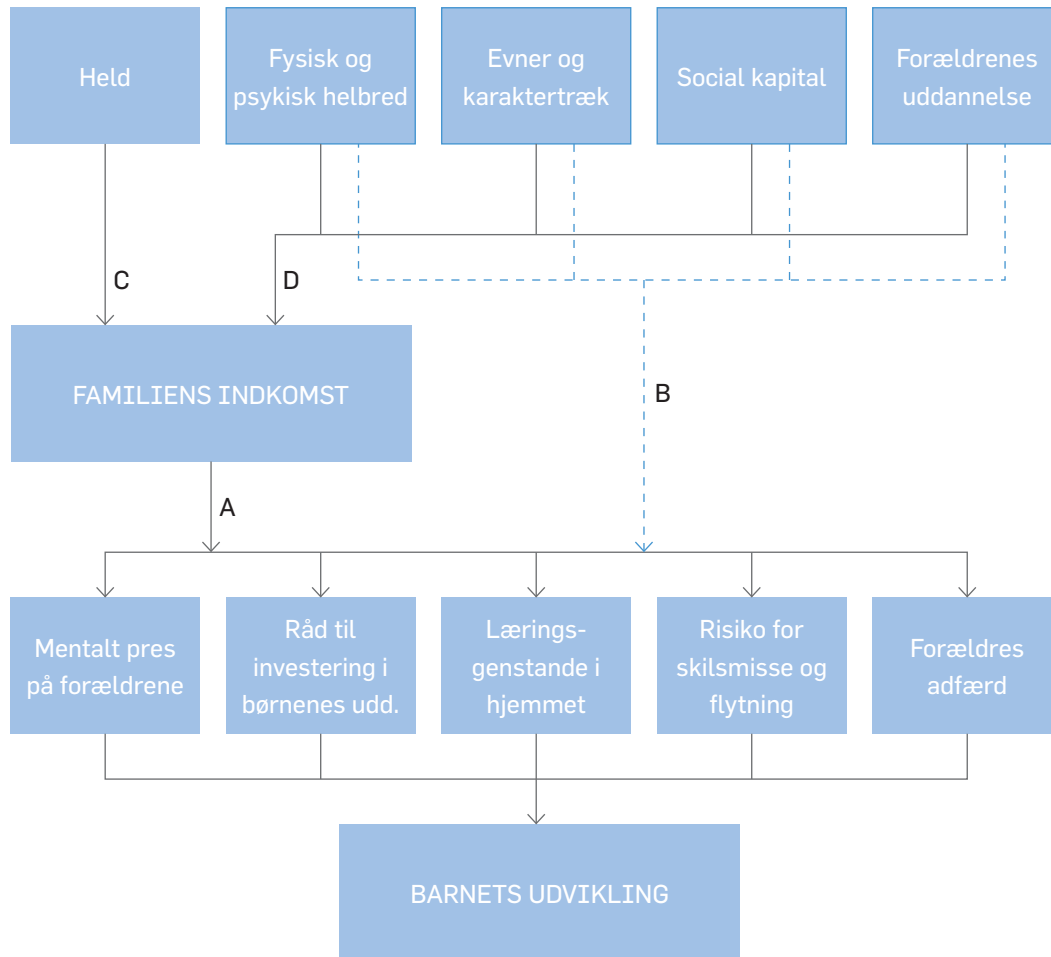
De øverste bokse viser egenskaber ved forældrene, der kan påvirke deres indkomst og derigennem barnet (pil A og C), men også kan påvirke barnet direkte (pil B). De sammenhænge, som SFI's undersøgelse viser,

kan både være gennem A og B i figuren, og det er derfor ikke muligt at sige, om det er indkomsten i sig selv, der skaber de konsekvenser, vi ser.

Spørgsmålet om årsager er ikke kun et spørgsmål for forskningen, men har også politisk betydning. Hvis ikke man kender mekanismerne bag sammenhængen, er det svært at vide, hvilke politiske tiltag der vil virke. Sagt med andre ord: Gør det en forskel for børnene, hvis man giver familien en stor pose penge? Eller er der andre faktorer på spil?

Børn, hvis forældre har en kronisk eller alvorlig sygdom, vil fx ofte klare sig dårligere i skolen. Sådant en sygdom ville også påvirke familiens økonomi, og i så fald ville

Mulige sammenhænge mellem forældres karakteristika, familieindkomst, og barnets udvikling

økonomisk hjælp til familien ikke afhjælpe det egentlige problem, nemlig sygdommen og dens følger for barnet. Forskning i disse mekanismer er derfor afgørende.

International forskning

Der findes en del international forskning om børn og lavindkomst, men flere forskere peger på, at vi stadig ikke har sikker viden om årsagssammenhænge mellem familiens indkomst og børnenes voksenliv. Det skyldes, at det rent videnskabeligt er meget vanskeligt at afgøre, hvornår det er mekanismerne i pil A, og hvornår mekanismerne i pil B (se figur), der er på spil i et barns opvækst.

At sammenhængen findes, bekræfter forskningen dog. Flere studier viser, at forældres ressourcer fx påvirker, hvordan børn klarer sig i prøver i skolen, sandsynligheden for at tage en videregående uddannelse, antal års gennemført uddannelse som voksen, sandsynligheden for at begå kriminalitet og indkomsten senere i livet.

Forskningen tyder også på, at sammenhængen viser sig forskelligt i forskellige lande. Nogle studier peger på, at den er svagere i de nordiske lande end i lande som USA og Canada, da der er en stor forskel på, hvad det vil sige at være fattig her og der.

Nordisk forskning viser dog, at der også her er en sammenhæng mellem forældrenes ressourcer og barnets udvikling. Et norsk studie fra 2011 viser fx, at børn klarer sig dårligere i skolen, når deres forældre mister arbejdet – men at det formodentlig ikke er ændringerne i indkomsten, der direkte er skyld i den effekt. Et andet norsk studie fra 2012 viser, at når familiens indkomst stiger, har den en positiv virkning på børnenes skolegang – men kun, hvis familien før havde en dårlig økonomi.

Brug for mere dansk forskning

Der er meget lidt dansk forskning i grunden til sammenhængen mellem forældrenes indkomst og fx barnets indkomst som

voksen. Den forskning, som er gennemført, viser at en sådan sammenhæng findes, men at de konkrete mekanismer bag den stadig er et åbent spørgsmål. En undersøgelse fra Økonomisk Råd pegede i 2011 på, at børn fra de laveste indkomstgrupper er 41 pct. overrepræsenterede i samme gruppe som voksne, mens børn fra højeste indkomstgruppe er 57 pct. overrepræsenterede i dén gruppe som voksne.

I den internationale forskning peger flere teorier på, at tidspunktet for lavindkom-

sten lader til at spille en rolle. Nogle faser i barnets liv – typisk i førskolealderen – er afgørende for at udvikle bestemte evner, og meget tyder derfor på, at lavindkomst påvirker barnet forskelligt på forskellige tidspunkter i opvæksten.

Det er derfor oplagt at forske mere i betydning af familiens ressourcer i en dansk sammenhæng og herunder særligt interessere sig for, hvornår i barnets liv, familiens økonomi har den største indflydelse.

KORT OM BØRN I LAVINDKOMSTFAMILIER

- Børn, der er opvokset i lavindkomstfamilier, har typisk en højere indkomst, end deres forældre havde, og har gennemført flere års uddannelse end de obligatoriske grundskoleår.
- Sammenlignet med børn, der ikke har oplevet lavindkomst som børn – dvs. børn fra den mere velstillede del af befolkningen – klarer de sig dog dårligere som voksne på en række områder: De tager sjældnere en ungdomsuddannelse, de uddanner sig generelt mindre, de får en lavere indkomst som voksne, og de har højere risiko for at blive arbejdsløse og for at komme på førtidspension.
- Børn, der har oplevet lavindkomst i løbet af deres opvækst, får også lavere karakterer ved folkeskolens afslutning end dem, der kommer fra mere velstillede hjem. Forskellen bliver større, jo længere den dårlige økonomi i barndomshjemmet har stået på, og jo dårligere økonomien har været.
- Lavindkomst er et bredere begreb end fattigdom og omfatter flere familier. Lavindkomst betyder, at familiens indkomst ligger på under 60 pct. af medianindkomsten (se boks side 5). Mange af de familier, der omtales her, er altså ikke direkte fattige, men er det, man kunne kalde i risiko for fattigdom.

Pjecen er forfattet af:

Hans Henrik Sievertsen, forsker, SFI

Christopher J. de Montgomery, videnskabelig assistent, SFI

Trine Jørgensen, kommunikationsmedarbejder, SFI

Mere viden om emnet:

Hans Henrik Sievertsen og Christopher J. de Montgomery

Børn i lavindkomstfamilier (SFI-rapport 15:22)

SFI DET NATIONALE
FORSKNINGSCENTER
FOR VELFÆRD

B U P L

Udgiver: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 2015

Foto: Ole Bo Jensen

Design: heddabank.dk

Tryk: Rosendahls a/s

ISBN: 978-87-7119-302-2

e-ISBN: 978-87-7119-303-9